

ADABIYOT DARSLARIDA VIRTUAL TA'LIM
TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING
PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI

Malika Jazilova Bekmirzayevna

Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent
axborot texnologiyalari universiteti o'qituvchisi
malikajazilova9@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada adabiyot darslarida virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari, o'quvchilarga ta'lim materiallarini taqdim etishning zamonaviy usullari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri haqida gap boradi. Bu jarayonning muvaffaqiyatli bo'lishi uchun bir qator pedagogik shart-sharoitlar mavjud bo'lib, ular o'quvchilarga ta'lim materiallarini taqdim etishning zamonaviy usullari bilan bevosita bog'liq ekanligi yoritib beriladi.

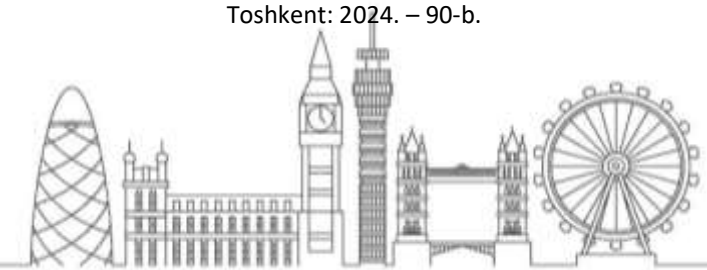
Kalit so'zlar: Virtual ta'lim, pedagogik shart-sharoit, audio, matn, grafika, animatsiya, texnologiya, kreativlik, interaktiv o'qitish, video.

Bugungi kunda ta'lim sohasidagi islohotlar va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi o'quv jarayonini yangilashga va samarali tashkil etishga katta turtki bo'lmoqda. Shu bilan birga, o'qitish metodlari va yondashuvlarining zamonaviylashuvi, ayniqsa, adabiyot darslarini o'qitishda virtual ta'lim texnologiyalaridan foydalanishni talab etadi. Ushbu texnologiyalar o'quvchilarga nafaqat o'zlashtirishning yanada qiziqarli va interfaol shakllarini taklif etadi, balki ularning mustaqil fikrlash, tanqidiy yondashuv va kreativlik ko'nikmalarini rivojlantirishga ham xizmat qiladi.

Virtual borliqda gavdalantirilgan mana shunday muammoli holatlar lateral- kreativ fikrlashni rivojlantiradigan metodlardan foydalanish zaruratini yuzaga keltiradi. Adabiyotni o'quv fani va san'at turi sifatida o'qitish mazmunini takomillashtirish bo'yicha tajribalarimiz o'quvchilarning badiiy-estetik tafakkurini shakllantirishda lateral fikrlash metodlaridan foydalanish, mantiqiy fikrlash orqali tadqiqiy muammo yechimini topishga individual yondashuvga zamin yaratadi.³¹

Virtual ta'lim texnologiyalari orqali, o'quvchilarni badiiy asar orqali badiiy-estetik tafakkur va lateral-kreativ fikrlashni rivojlantirishda metodik yondashuvlarni ko'rsatishdir. Virtual borliqda yuzaga kelgan muammoli holatlar ta'lim jarayonida yangi, kreativ fikrlashni rivojlantirish zaruratini paydo qiladi. Bu esa o'quvchilarga yangi

³¹ S.Kambarova, Adabiyotni o'quv fani va san'at turi sifatida o'qitish metodologiyasi. Ped. fan.doktori (DSc)...diss, – Toshkent: 2024. – 90-b.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

yondashuvlar orqali ya'ni virtual borliq orqali adabiyotga qiziqtirish masalalarni hal qilishda yordam beradi.

Virtual ta'lim texnologiyalari ta'lim jarayonini optimallashtirish, o'quvchilarning darslarga bo'lgan qiziqishlarini oshirish, o'qituvchilarning metodikasini takomillashtirish va o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan bilish ehtiyojlarini qondirish imkoniyatlarini yaratadi. Adabiyot darslarida virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari, o'quvchilarga ta'lim materiallarini taqdim etishning zamonaviy usullari va ularning ta'lim sifatiga ta'siri sezilarli darajada aks etadi.

Adabiyot darslarida virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari quyidagi asosiy jihatlarni o'z ichiga oladi:

O'quvchilarni faol va mustaqil o'qishga jalb qilish uchun virtual ta'lim texnologiyalarining samarali ishlatilishi o'quvchilarga mustaqil o'rganish imkoniyatini beradi. Darslar, onlayn resurslar va videolar orqali o'quvchilarning o'z-o'zini nazorat qilishiga, izlanishlar o'tkazishiga yordam beradi.

1. Interaktiv o'qitish metodlari: Virtual platformalar yordamida o'qitish interaktiv o'quv metodlarini qo'llash imkonini beradi. Bu metodlar o'quvchilarning darsga faol jalb bo'lishini ta'minlaydi, masalan, forumlar, onlayn muhokamalar va interaktiv testlar orqali o'qish samaradorligini oshiradi.

2. Ta'lim materiallarini vizual va audio formatlarda taqdim etish: Zamonaviy texnologiyalar orqali darslarni vizual va audio materiallar bilan boyitish, o'quvchilarga matn, video va animatsiyalar orqali ma'lumotlarni tushunishni osonlashtiradi. Bu o'quvchilarning diqqatini jalb qiladi va mavzuni yaxshiroq o'zlashtirishlariga yordam beradi.

3. Shaxsiylashtirilgan o'qitish: Virtual ta'lim platformalarida o'quvchilar o'zlarining bilim darajasini belgilash imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu esa ta'lim jarayonini har bir o'quvchining ehtiyojlariga moslashtirishga imkon beradi.

Shaxsiylashtirilgan o'qitish (differentatsiyalangan o'qitish) — bu o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga mos ravishda o'qitish jarayonini tashkil etishdir. Adabiyot darslarida shaxsiylashtirilgan o'qitishni qo'llashning bir qancha usullari mavjud:

- Individual o'qish materiallari;

Adabiyot darslarida har bir o'quvchining o'qish darajasiga moslashtirilgan materiallar taqdim etilishi mumkin. Masalan, yuqori darajadagi o'quvchilar uchun murakkab va keng ma'noga ega asarlarni, boshlang'ich darajadagi o'quvchilar uchun esa oson tushuniladigan qisqacha asarlarni tanlash mumkin. Bu yondashuv o'quvchilarning o'qish qobiliyatiga mos keladi.

- Tanlov asosida o'qish;

O'quvchilarga adabiyot darslarida ma'lum bir mavzu yoki janr bo'yicha tanlov berish, ularning qiziqishlarini va shaxsiy e'tiborlarini hisobga olgan holda o'qish materiallarini tanlash imkonini yaratadi. Masalan, ayrim o'quvchilar romanlarni, boshqalari esa

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

she'riyatni afzal ko'rishlari mumkin. Har bir o'quvchiga o'zining qiziqishlariga mos asarlarni o'qishga ruxsat berish, ularning o'qishga bo'lgan ishtiyoqini oshiradi.

- Guruhlarda o'qish va muhokama qilish;

O'quvchilarni turli guruhlariga bo'lish va guruhlar ichida o'qish yoki ma'lum bir adabiy asarni muhokama qilishni tashkil etish. Har bir guruh o'ziga xos savollar va masalalarni muhokama qiladi. Guruhlar o'rtasida fikr almashish, shaxsiy fikrlar va tajribalarni baham ko'rish imkonini beradi.

- Individual yozma ishlanmalar;

O'quvchilarga o'z fikrlarini ifodalashda erkinlik berish, masalan, o'qilgan asar bo'yicha insho yozishni talab qilish. O'quvchilarga yozma ishlanmalarni yaratishda mavzularni tanlashda erkinlik berish, ularning individual fikrlarini va tahlil qilish qobiliyatini rivojlantiradi.

- Adabiy asarlarda turli nuqtai nazardan tahlil qilish;

Shaxsiylashtirilgan o'qitishning yana bir usuli, o'quvchilarga adabiy asarni turli nuqtai nazardan tahlil qilish imkoniyatini berishdir. Masalan, bir o'quvchi asarni qahramon nuqtai nazaridan tahlil qilsa, boshqa o'quvchi asarni muallifning ijtimoiy nuqtai nazaridan o'rganishi mumkin. Bu usul o'quvchilarning fikrlash darajasini va tushunishni kengaytiradi.

- O'qishning turli shakllari;

O'quvchilarga o'qishning turli shakllarini taklif etish, masalan, audiokitoblar, elektron kitoblar, video ko'rinishidagi asarlar yoki interaktiv materiallar. Ba'zi o'quvchilar vizual yoki eshitish orqali yaxshiroq o'rganishadi, boshqalari esa an'anaviy kitoblarni afzal ko'rishadi. Bu usul har bir o'quvchining o'rganish usulini hisobga oladi.

- Kreativ fikrlar va shaxsiy fikrlar;

O'quvchilarga o'z fikrlarini mustaqil ravishda bayon qilish imkoniyatini yaratish, masalan, o'qilgan asar bo'yicha tanqidiy sharhlar yozish yoki savollarga javob berish. Bu o'quvchilarga o'z fikrini shakllantirish, tahlil qilish va izoh berish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi.

Demak, shaxsiylashtirilgan o'qitish adabiyot darslarida o'quvchilarning individual ehtiyojlari, qobiliyatlari va qiziqishlariga mos ravishda o'qitish jarayonini tashkil etishning samarali usullaridan biridir. Bu yondashuv o'quvchilarning o'ziga xos o'rganish uslublarini inobatga olib, ularni yanada faol va ijodiy fikrlashga undaydi. Guruhlarda ishlash, o'qish materiallarini shaxsiy tanlash, yozma va og'zaki tarzda o'quvchilarning o'z fikrlarini ifodalashlari, shuningdek, adabiy asarlarni turli nuqtai nazardan tahlil qilish imkoniyatlari yaratish orqali ularning intellektual va hissiy rivojlanishiga katta hissa qo'shiladi. Natijada, shaxsiylashtirilgan o'qitish o'quvchilarga o'z bilimlarini chuqurlashtirish, tanqidiy fikrlashni rivojlantirish va adabiyotga bo'lgan qiziqishlarini oshirishga yordam beradi. Bu usul o'qituvchi uchun ham o'quvchilarning

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

har birining individual ehtiyojlariga javob berish va o'quv jarayonini samarali tashkil etish imkoniyatini yaratadi.

4. O'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida samarali aloqa o'rnatish: Virtual ta'lim texnologiyalari o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi aloqani yaxshilaydi. O'quvchilar onlayn tarzda o'z savollarini bera olishadi va o'qituvchilar ularga tezda javob bera olishadi. Bu esa ta'lim jarayonini yanada samarali qiladi.

5. Texnologiyalarni joriy etish va o'qituvchilarni tayyorlash: O'qituvchilar virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun zamonaviy pedagogik ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Shuning uchun o'qituvchilarni doimiy ravishda yangi texnologiyalar bilan tanishtirish va ularga moslashtirish zarur.

6. Ta'limning sifatini oshirish: Virtual ta'lim texnologiyalarining qo'llanilishi, o'quvchilarga kerakli materiallarni taqdim etish va o'rganish jarayonini diversifikatsiya qilish orqali ta'limning sifatini oshirish imkoniyatini yaratadi. Shu tarzda, virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish ta'lim jarayonining yanada samarali, shaxsiylashtirilgan va interaktiv bo'lishini ta'minlaydi. Bu esa o'quvchilarning bilim olish jarayonini yaxshilaydi va ta'lim sifatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Adabiyot darslarida virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari texnik ta'minotlarni ham o'z ichiga oladi.

Infratuzilma va texnik ta'minot: Virtual ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llash uchun zarur infratuzilma, internetga ulanish imkoniyatlari, kompyuterlar, projektorlar va boshqa texnik qurilmalarga ega bo'lish muhim. Bu o'quvchilarga va o'qituvchilarga texnologik muammolarsiz darslarni o'tish imkonini beradi. O'quvchilarga internetga ulanish imkoniyati, kompyuterlar yoki planshetlar taqdim etilishi kerak. Misol uchun, Google Classroom yoki Moodle kabi onlayn platformalarda darslar tashkil etilgan bo'lsa, har bir o'quvchiga kerakli qurilma va internet aloqasi ta'minlanishi zarur.

Interaktiv ta'lim platformalari va dasturlarining mavjudligi: Ta'lim jarayonini ilg'or texnologiyalar bilan boyitish uchun o'quvchilarga interaktiv ta'lim platformalari va maxsus dasturlar taqdim etilishi kerak. Masalan, adabiyot bo'yicha online kutubxonalar, virtual sinflar, video va audio materiallar, onlayn testlar va forumlar bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Masalan, Kahoot! yoki Quizizz kabi platformalar yordamida o'quvchilar bilan interaktiv testlar o'tkazish. Adabiyot darslarida, masalan, o'qilgan asar haqida savol-javoblar tashkil etish orqali o'quvchilarning darsga bo'lgan qiziqishini oshirish mumkin.

O'qituvchilarning metodik tayyorgarligi: O'qituvchilar virtual ta'lim texnologiyalarini qo'llash uchun zarur metodik bilimlarga ega bo'lishi kerak. Bu o'qituvchilarni yangi texnologiyalarni samarali qo'llash, darslarni interaktiv va qiziqarli qilish uchun o'qitish zarurligini anglatadi. Shuningdek, o'qituvchilar ta'limni individuallashtirish va o'quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirishda ko'nikmalarga ega bo'lishlari kerak. Buning uchun, o'qituvchilarni yangi texnologiyalarga o'rgatish uchun muntazam ravishda kurslar va treninglar tashkil etish kerak. Zoom platformasida

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

interaktiv adabiyot darslarini o'tkazish yoki Padlet kabi ilovalarda o'quvchilar bilan ma'lumotlarni almashish imkoniyatiga ham ega bo'lishadi.

O'quvchilarning texnologik tayyorgarligi: Virtual ta'limdan samarali foydalanish uchun o'quvchilar ham kerakli texnologik ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim. Masalan, onlayn resurslardan qanday foydalanish, o'z vaqtida internetda materiallarni izlash va elektron platformalar bilan ishlash qobiliyatiga ega bo'lishi kerak. O'quvchilarga virtual ta'limga kirish uchun zarur bo'lgan texnik ko'nikmalarni o'rgatish. Masalan, o'quvchilarga Google Docs yoki Microsoft Word dasturida maqola yoki insho yozishni o'rgatish, bu ular uchun virtual o'quv jarayonida muhim bo'ladi.

Rus metodisti M.G.Kachurinning fikricha, "...har bir asar "o'zini o'qishga o'zi o'rgatadi. O'qituvchining vazifasi – asar o'zining tur va xil tabiatini bildiradigan nomi, uslubining o'ziga xosligi bilan kitobxonga yuboradigan "signallar" ni ushlab qolish. Yozuvchi asarini hozirjavob kitobxonga mo'ljallabgina qolmay, balki uni tarbiyalaydi, nimaga sinchiklab qarash, nima ustida o'ylash, nimaga taqqoslash, qaysi taassurotlarga qaytish kerakligini aytib turgan holda bildirmay va xolis yetaklab boradi. Faqat yozuvchining ovozi eshitish kerak" ligiga o'quvchilarning diqqatini qaratishi zarur.³²

Ko'rinadiki, o'qituvchining tayyorgarligi bevosita adabiyot darslarida virtual muhit orqali o'quvchilarni dars jarayonlarida faol ishtirok etishga, ularning fikrlarini tinglashga va yangi, ijodiy yondashuvlar bilan qiziqtirishga jalb etish lozim. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga undash, virtual muhitda badiiy va ilmiy asarlarga ko'proq e'tibor berishga yo'naltirish, ularning fikrlarini samarali va chuqurroq ifodalashga yordam beradi. Bu jarayonda o'qituvchining roli o'quvchini faqatgina bilim bilan ta'minlash emas, balki uning fikrini erkin va tanqidiy ravishda ifodalashga, yangi g'oyalar yaratishga imkon berishdir. Bunday yondashuv, virtual ta'limning o'ziga xos xususiyatlariga mos keladi va o'quvchilarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Ta'limda axborot xavfsizligi: Virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun axborot xavfsizligini ta'minlash muhimdir. O'quvchilarning shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish, onlayn platformalarda xavfsiz ishlash va axborotlarni noto'g'ri foydalanishdan saqlanish lozim.

O'quv materiallarini yaratish va doimiy yangilanish: Virtual ta'limda o'quv materiallarini muntazam ravishda yangilab turish zarur. Adabiyot darslarida o'quvchilarga taqdim etiladigan matnlar, video materiallar, testlar va boshqa resurslar yangi usullar va zamonaviy tendensiyalarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi kerak. Masalan, adabiyot darslarida o'quvchilarga yangi o'quv materiallarini taqdim etishda **Canva** yoki **Prezi** kabi interaktiv taqdimot yaratish vositalaridan foydalanish mumkin. O'qituvchilar yangi asarlar haqida videolar yoki taqdimotlar tayyorlab, ulardan darsda foydalanishi mumkin.

³² Качурин, М.Г. Организация исследовательской деятельности учащихся (на уроках литературы). – М.: Просвещение, 1988. – С. 40.

MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS

Shu tarzda, virtual ta'lim texnologiyalarini samarali qo'llash uchun pedagogik shart-sharoitlar nafaqat texnik, balki metodik, psixologik va didaktik jihatlarni ham o'z ichiga oladi. Bu shart-sharoitlarning to'liq amal qilinishi ta'lim sifatini yaxshilashga yordam beradi. Adabiyot darslarida virtual ta'lim texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun yuqorida ko'rsatilgan pedagogik shart-sharoitlar zarur. O'qituvchilar va o'quvchilarning raqamli kompetensiyalari, interaktiv va individual yondashuv, ta'lim resurslarining boyligi va taqdim etilish shakllari, feedback tizimlari va materiallarni tezkor yangilash imkoniyatlari adabiyot darslarini samarali va qiziqarli o'tishiga yordam beradi. Shu bilan birga, virtual ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, o'quvchilarning badiiy-estetik tafakkurini rivojlantirishda katta rol o'ynaydi va ularni ijodiy fikrlashga undaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. S.Kambarova, Adabiyotni o'quv fani va san'at turi sifatida o'qitish metodologiyasi. Ped. fan.doktori (DSc)...diss, – Toshkent: 2024. – 169-b.
2. Качурин М.Г. Организация исследовательской деятельности учащихся (на уроках литературы). – М.: Просвещение, 1988. – 175 с.
3. Khan Academy — www.khanacademy.org
4. edX — www.edx.org
5. Udemy — www.udemy.com
6. Google Classroom — classroom.google.com

